

Hoofddoekverbod in Antwerpen (II)

Femke Halsema (GroenLinks) heeft onlangs een politiek standpunt beproefd over godsdienstvrijheid in Nederland.¹ Zij vindt dat iedere Nederlandse ingezetene, en dus ook iedere moslim, beschermd moet worden tegen beknutting van zijn of haar **individuele godsdienstvrijheid**. Dat omvat ook de vrijheid om religieus geïnspireerde leefregels te volgen. Bijvoorbeeld, als een moslima de vrije keuze maakt een hoofddoek te dragen, is dat haar goed recht. Maar Halsema meent dat mensen anderzijds beschermd moeten worden tegen pressie om zich te conformeren aan de eisen en verwachtingen van de groepen en organisaties waar ze lid van zijn. Zij denkt daarbij onder meer aan de groepsdruk waaraan sommige moslima's blootstaan zich te conformeren aan het rechtzinnige hoofddoekgebod. En zij steunt dan ook de beslissing van de Antwerpse schooldirectrice Karin Heremans, die op haar openbare Atheneum het dragen van politieke en religieuze symbolen verboden heeft: zodoende worden minderjarige moslima's gevrijwaard van de eventuele gezins- of groepsdruk om een hoofddoek te dragen.²

Femkes stellingname vertoont een grote interne tegenstrijdigheid. Door een hoofddoekverbod op de middelbare school worden immers niet alleen de onvrijwillige hoofddoekdraagsters getroffen, maar ook diegenen die zich uit volle, persoonlijke overtuiging met een hoofddoek tooien. Die interne tegenstrijdigheid kan slechts worden weggepoetst als men ervan uitgaat dat godsdienstvrijheid alleen is weggelegd voor wilsbekwame mensen en dat minderjarigen nog niet wilsbekwaam zijn. Maar daarmee zou het Kinderrechtenverdrag volledig worden uitgehold.³ Het uitgangspunt van het Kinderrechtenverdrag is dat de grondrechten die volwassenen genieten, in principe ook voor minderjarigen gelden. Het is dan onverteerbaar dat één van de grondrechten (godsdienstvrijheid en het daaruit voortvloeiende recht op het dragen van een hoofddoek) voor alle minderjarigen van een openbare school buiten werking wordt gesteld met het argument dat sommige minderjarigen niet in vrijheid daarvoor gekozen hebben.

Daarmee komen we op de vraag of Femkes stelling houdbaar is dat individuele godsdienstvrijheid van volwassenen beschermwaardig is maar dat hun religieuze uitingen, in zoverre onder groepsdruk tot standgekomen, bestreden moeten worden. Bart Voorzanger en André Rouvoet betogen dat dit onderscheid niet hanteerbaar is.^{4,5} Vele gelovigen beleven hun religie niet alleen individueel maar ook in kerkelijk of groepsverband. Enerzijds vinden ze steun in die groep en anderzijds ondervinden ze sociale controle vanuit die groep. Dat zijn twee kanten van dezelfde medaille. Als ze deze sociale controle knelend vinden, kunnen ze zich daaraan trachten te onttrekken en eventueel kunnen ze zelfs hun groeps-lidmaatschap opzeggen en de groep de rug toekeren. Het behoort tot de *soevereiniteit in eigen kring* dat maatschappelijke groeperingen sociale controle mogen uitoefenen op hun leden. In principe mag iemands grondrecht, zoals de godsdienstvrijheid, dus niet door of namens de overheid worden ingeperkt met het argument dat dit om zijn of haar eigen bestwil is of dat er een risico bestaat dat hij of zij niet uit eigen vrije wil van dat grondrecht gebruik maakt.

Wat betekent dit voor de godsdienstvrijheid van minderjarige moslima's op school? Mag een openbare middelbare school hun verbieden een hoofddoek te dragen? Ouders hebben het recht hun kinderen naar eigen goedgevoelen op te voeden en mogen daarbij zelfs een zekere druk op hen uit te oefenen om zich aan de ouderlijke normen en waarden te conformeren. Dat geldt eveneens voor hun godsdienstige normen en waarden, dus ook voor het eventuele gebod een hoofddoek te dragen. En dat geldt des te meer waar die hoofddoek symbool staat voor de kuise levenswandel die in rechtzinnige islamitische kringen van hun dochters verlangd wordt. Als een openbare middelbare school de godsdienstvrijheid wil respecteren, kan zij zich moeilijk verzetten tegen de wens van moslim-ouders dat hun geslachtsrijpe dochter in bijzijn van jongens en mannen een hoofddoek draagt.

Blijft over: de vraag of de school een hoofddoek mag verbieden aan moslima's die geen hoofddoek-attest van hun ouders kunnen overleggen. Ik denk dat zo'n verbod bij de rechter geen stand zal houden, want in dat geval zou de school zich aan discriminatie schuldig maken.

Terug naar de inleiding van Femke Halsema. Ik denk dat haar betoog geen houdt snijdt. Als een openbare school, zoals het Koninklijk Atheneum in de binnenstad van Antwerpen, zowel de godsdienstvrijheid als het discriminatieverbod ten volle wil respecteren, kan zij haar hoofddoekverbod niet rechtvaardigen. Het aangevoerde argument dat een zeker percentage van de moslimleerlingen niet uit vrije wil de hoofddoek draagt, vormt geen voldoende motivering voor een hoofddoekverbod.⁶

Maar de Vlaamse rectrix Karin Heremans heeft nog een tweede pijl op haar boog.² Zij wil een gemengde school bieden, waar zowel autochtone als allochtone leerlingen de vruchten kunnen plukken van een multiculturele leeromgeving. Maar de school staat in het centrum van Antwerpen, en zij heeft te kam-

pen met een 'witte vlucht' naar de buitenwijken. Daardoor wordt het multiculturele karakter van de school uitgehold. Dat proces is versterkt doordat vele *andere* scholen een hoofddoekverbod hebben ingesteld om de toestroom van allochtone leerlingen te stuiten. De schooldirectie stond dus in tweestrijd: moeten we accepteren dat we een 'zwarte' school worden of moeten we meegaan met de andere scholen en eveneens een hoofddoek instellen? Zij heeft voor laatstgenoemde optie gekozen teneinde de school aantrekkelijker te maken voor autochtone leerlingen en minder aantrekkelijk voor moslimleerlingen. Op die manier heeft zij het gemengde, multiculturele karakter van de school veiliggesteld.⁷

Hiermee komen we op een laatste vraag: vormt dit beleidsdoel (het behoud van een gemengde school, dus het tegengaan van segregatie tussen allochtonen en autochtonen) een voldoende rechtvaardiging voor het instellen van een hoofddoekverbod en dus voor het schenden van de godsdienstvrijheid? Naar mijn gevoel is dat een maatregel met de botte bijl, waarmee vooral (dochters van) orthodox-islamitische ouders gedupeerd worden.

Ik vind dat de nationale wetgever garanties moet scheppen dat de grondrechten van leerplichtige leerlingen in elk geval in het openbaar onderwijs gerespecteerd worden. Door steun te betuigen aan het Antwerpse hoofddoekverbod, zet Femke Halsema de bijl aan de wortels van de rechtsstaat.

Wes Holleman

weblog onderwijs 17-10-2010

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ <http://tweedekamer.groenlinks.nl/node/54467> (Halsema: godsdienstvrijheid is een individueel recht, 9/10/2010); herdrukt in <http://www.republiekallochtonie.nl/over-gewetensvrijheid-femke-halsema> (10/10/2010) alsmede in http://opinie.volkskrant.nl/artikel/show/id/6887/Links_moet_orthodoxe_islam_hard_aanpakken (12/10/2010); zie ook http://www.vkblog.nl/bericht/351782/Halsema%3A_%E2%80%98Wilders_winkelt_behoort_selectief_in_de_grondrechtensupermarkt%E2%80%99 (Johanna Nouri 15/10/2010)

² <http://www.linkeroeveruitgevers.be/boeken/p/detail/een-tip-van-de-sluier> (Karin Heremans, 20/9/2010, uitgeverij Linkeroeveruitgevers, imprint Houtekiet); zie ook <http://tvblik.nl/pauw-witteveen/22-september-2010> (haar TV-interview d.d. 22/9/2010, minuut 27") en <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=715> (mijn blogbericht d.d. 24/6/2009).

³ <http://boes.org/un/dutun-b.html>.

⁴ <http://www.voorzanger.nl/weblog/index.html#s63> (Open brief aan Femke Halsema, 11/10/2010); herdrukt in: <http://www.republiekallochtonie.nl/open-brief-aan-femke-halsema>.

⁵ http://opinie.volkskrant.nl/artikel/show/id/6921/Halsema%2C_bemoei_je_niet_met_godsdienst (André Rouvoet, politiek leider van de ChristenUnie, 15/10/2010).

⁶ Zie ook <http://www.voorzanger.nl/weblog/index.html#s59> (Hoofddoekjes en groepsdruk, 21/9/2010); herdrukt in <http://www.republiekallochtonie.nl/hoofddoekjes-en-groepsdruk> (23/9/2010).

⁷ Vorige maand kwam ik een verwant dilemma tegen: een etnisch gemengde R.K. basisschool in Lokeren trachtte de 'witte' vlucht te stuiten door het overaanbod van allochtone leerlingen in 'zwarte' parallelklassen onder te brengen. Op die manier kon zij in de overige klassen een redelijke getalsverhouding tussen autochtone (katholieke) en allochtone (niet-katholieke) kinderen handhaven. Zie <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=2052> (Gemengde school in tweestrijd, 17/9/2010).